

הגנת ישראל במאה ה-21

המשמעויות המערכתיות של המציאות האסטרטגית המתפתחת והמהפכה בעניינים הצבאיים

תא"ל (מיל) ד"ר שמעון נווה *

* ראש צוות חשיבה לחקר
תורת המערכה בפו"ם

אלה הפכו את הפלשתינים למעין "נפץ אסטרטגי", המחולל מהומות ואי-שקט ומלבה את ערעור היציבות באזור.⁶

רעיון המיליטריזם, שאומץ על-ידי שני הצדדים, הוביל אותם לאידיאליזציה של הסכסוך המזוין כאמצעי היחיד להגשמתם של יעדי המדיניות הלאומית. במילים אחרות, בעוד שעוצמה צבאית ופעולות אלימות הפכו בעיני הערבים לכלים העיקריים להשגת השמדתו של היריב, בעיני ישראל הן הפכו לאמצעים התכליתיים ביותר להבטחת הישרדותה.⁷

צה"ל פיתח דוקטרינה התקפית חד-ממדית מתוך ניסיון לחפות הן על העדר עומק אסטרטגי ואופרטיבי והן על נחיתותו הבולטת במשאבים לאומיים תוך מיצוי מירבי של יתרונותיו הטקטיים. דוקטרינה זו גרסה כי בתקופות הביניים שבין המלחמות, המתאפיינות בסכסוכים ברמת עצמות נמוכה, יוטלו על הכוח הסדיר של צה"ל שלוש משימות כלליות:

1. הבטחת גבולות המדינה ומניעת הסתננותם של כוחות סדירים ובלתי סדירים.
2. גילוי מוקדם של ניסיונות להנחית על ישראל מתקפת פתע באמצעות הכוחות המזוינים של המדינות השכנות.
3. חיפוי על גיוסו של הכוח המתמרן העיקרי.⁸ ביצוע תפקידים אלה חייב שילובם של שלושה

מהלך המהפכות האסטרטגיות במזרח התיכון

במרוצת המאה האחרונה התחוללו במציאות המדינית-אסטרטגית של המזרח התיכון שתי מהפכות.¹ המהפכה הראשונה, ששורשיה טמונים בגלי ההלם המדיני והתרבותי של שתי מלחמות העולם, התגבשה ב-1948, עם הקמתה של מדינת ישראל העצמאית, ועיצבה את אופיה הלוחמני של המערכת המדינית באזור למשך דור שלם.² מאחר שהמהפכה השנייה מצויה כיום בשלבי התגבשות ראשוניים, הרי שהניסיון להגדיר את אופיה ואת גבולותיה מבחינת הזמן הוא משימה מורכבת הרבה יותר.³

המהפכה הראשונה עיצבה לא רק את דמותו של הסכסוך באזור, אלא גם את המבנה של האסטרטגיות היריבות. שלטו בה שלושה מושגים פוליטיים בסיסיים:

רעיון הפן-ערביות, שלא התממש בסופו של דבר, קבע את הגבולות הטריטוריאליים של הסכסוך, הכתיב את האסימטרייה ביחסי הכוחות האסטרטגיים וקבע את הטון להתמודדות המדינית.⁴ **רעיון הלאומיות וההגדרה העצמית** קבעו אלו יחידות מדיניות יהיו מעורבות בסכסוך והבדילו בין המעגל הקרוב של מדינות, הגובלות בישראל, לבין המעגלים המרוחקים יותר של מדינות, שלא היה להן מגע ישיר עם "היישות הציונית".⁵ רעיונות

מרכיבים מבצעיים:

1. מסך מאבטח של סיוורים ושל תצפיות.

2. עליונות באוויר.

3. מערכת יעילה להתרעה מוקדמת.⁹

הרעיון היה, שעם הופעתו של איום תיזום ישראל מתקפה מקדימה באמצעות שילוב של כוחות אוויריים ומשוריינים, שיעמיקו לחדור לשטח האויב מתוך כוונה להשמיד את כוחו הצבאי ולהסיר בכך את האיום המידי על המדינה.¹⁰

אולם מה שנראה כתפיסה מבצעית סבירה בהקשר הפוליטי ששרר לפני 1967, הפך ברבות הימים לפולחן שסגדו לו הן פוליטיקאים והן אנשי צבא.¹¹ מגמה דקדנטית זו הובילה גם לטקטיזציה של החשיבה האסטרטגית וגם לניוון המדינאות. במילים אחרות, הנטייה הגוברת להגדיר את בעיות הביטחון הלאומי במונחים מכניים גרמה לרידודה

של החשיבה האסטרטגית בישראל ולניתוקה מהדינמיקה של המציאות המדינית.¹²

ממשל רבין, שהמיר את הנוסחה האסטרטגית המעוותת הזאת במערכת מושגית, המשקיפה על ביטחון ישראל במונחים של הסדרים פוליטיים ארוכי טווח, שנועדו להביא ליציבות באיזור, מיסד בכך את המהפכה השנייה. יתר על כן, ביוזמו בחינה יסודית וניתוח שיטתי של ההזדמנויות ושל האילוצים האסטרטגיים באיזור ובעולם גם יחד, פסע הממשל הקודם פסיעה משמעותית לעבר שחרור האסטרטגיה הישראלית מהטיות ישנות וממספר דעות קדומות מיושנות, והפך אותה לכלי דינמי וחיוני בשירות המדיניות הלאומית. ולבסוף, בנסותו להשקיף על יתרונותיה היחסיים של ישראל לא רק בהקשר המצומצם של המציאות בת זמננו, אלא בעיקר כאמצעי חיובי לעיצוב מציאות אסטר-

טגית נוחה בעתיד, החזיר ממשל רבין לאסטרטגיה הישראלית את מרכיב היוזמה זו הפעם הראשונה זה עשרות שנים.

אף על פי כן, בשלב זה רצוני להוסיף שתי הערות: ראשית, התמורה המנטלית שהולידה את המהפכה השנייה לעולם לא הייתה קורמת עור וגידים לולא מלחמת יום הכיפורים והסכסוך השלום עם מצרים שבא בעקבותיו, לולא מלחמת לבנון, האינתיפאדה; מלחמת המפרץ השנייה וכינונו של סדר

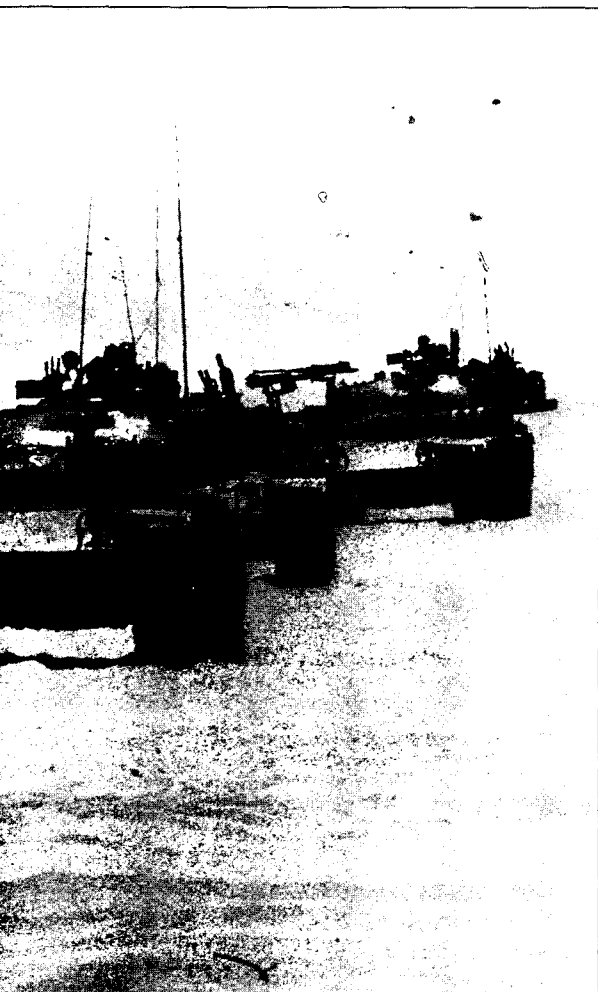

מסוק אפאצ'י.
התקפה משוריינת
תמשיך להיות איום
מרכזי על ישראל

למתכננים האסטרטגיים והמערכתיים לא רק שיטה מדעית להכנת הכוחות המזוינים לקראת הבלתי ידוע, אלא גם שיטה דינמית לשילוב הצבא בעיצוב פני העתיד.¹⁷ אפשר אם כן לטעון שהתפיסה של "המהפכה בעניינים הצבאיים" היא הביטוי הצבאי של רעיונות המהפכה הפרדיגמטית של תומס קון ושל "המהפכה המדעית" של ברנרד כהן.¹⁸

הסביבה האסטרטגית החדשה והאתגרים העיקריים הניצבים בפני המערכת הצבאית של ישראל

מגמות כלליות: בניתוח המגמות האסטרטגיות העתידיות אמנע מלעסוק בטילים בליסטיים, בנשק גרעיני, בקדמה חברתית ותרבותית, בדינמיקה כלכלית ובשינוי טכנולוגי,¹⁹ ואתרכזו בתיאור חלק מהמתחים הנוצרים בעקבות המורכבות האסטרטגית ההולכת ומתפתחת.

עולמי חדש. שנית, המעבר מהנוסחה האסטרטגית המסורתית לנוסחה חדשה כרוך בנטילת סיכונים חמורים. יתר על כן, הוא עלול להפוך על פיה לחלוטין את מערכת המושגים המערכתיים של צה"ל ולחולל בכך מהפכה בעניינים הצבאיים.¹³

הגיון המהפכה בעניינים הצבאיים

בשלב זה יש צורך לסטות לרגע מהנושא המרכזי ולדון בקצרה על מאפייניה של מהפכה זו ועל האתגרים האינטלקטואליים שהיא מציבה בפני המתכננים הצבאיים.

התגבשות המדינה המודרנית והגידול המואץ בדינמיקה הכלכלית ובטכנולוגיה, שהתרחשו בשלב מתקדם של המהפכה התעשייתית, עודדו את אימוצה של הגישה המערכתית לתחום החשיבה האסטרטגית.¹⁴ לפיכך נדרשים מאז מתכנני האסטרטגיה הצבאית להכין את המערכות הצבאיות שלהם להתמודדות עם אתגרי העתיד מתוך התמקדות בשלוש מגמות אינטלקטואליות:

1. ראשית, יש לנהל דרך קבע שיח ביקורתי עם המציאות האסטרטגית. התמודדות שיטתית עם אתגר זה מחייבת בחינה של הנסיבות, של האיומים ושל ההזדמנויות החיצוניות (הביני-לאומיות); התחשבות באפשרויות, ביכולות ובאילוצים הפנימיים (הלאומיים) והגדרת השינויים המדיניים-אסטרטגיים הרלוונטיים.
2. שנית, יש לאפיין את ההשלכות הצבאיות הנגזרות מהניתוח הראשוני ומזיהוי המגמות המערכתיות הרלוונטיות לקראת העתיד.
3. שלישית, יש לפתח מערכת מושגית, שניתן יהיה לתרגמה למבנים ארגוניים, למאמצי פיתוח טכנולוגיים, לדוקטרינות מבצעיות ולשיטות אימון והכשרה.¹⁵

מערכת מושגית זו מהווה מה שקרוי כיום "דוקטרינה צבאית", בין אם היא לובשת צורה פורמלית ובין אם לא. אך מאחר שכל מציאות אסטרטגית נתונה משתנה לעיתים תכופות - לפעמים באורח דרסטי ולפעמים בצורה מתונה יותר - חייבים לבחון אותה דרך קבע, לזהות את השינויים המתחוללים, שמחייבים תשובות אסטרטגיות ופתרונות מבצעיים, ולגבש תפיסות יצירתיות.¹⁶

הפערים בין הדוקטרינה (או המערכת המושגית) הקיימת לבין המציאות האסטרטגית יילכו ויתרחבו ויביאו להתמוטטות המערכת האסטרטגית או למהפכה מושגית, אלא אם כן תיושם מתודולוגיה זו בקביעות. זאת ועוד, הפעלתה של גישה זו מקנה

בהנחה שיימשכו גם בעתיד הניסיונות להגיע להסדר מדיני עם סוריה, עם לבנון, עם הישות הפלשתינית ועם מדינות ערביות אחרות, אין כמעט ספק שישראל תיאלץ לעשות ויתורים טריטוריאליים נוספים. במילים אחרות, המשך ההתקדמות בתהליך השלום יביא כמעט בוודאות לויתור מרצון של ישראל על מרחב טריטוריאלי חיוני לטובת שכנותיה הקרובות. אובדן העומק האסטרטגי החיוני הזה, אשר מאז מלחמת ששת הימים הקנה לישראל איזון עדין בין ממדי האורך והרוחב שלה, עלול להפוך את המדינה ל"שפופרת אסטרטגית", דהיינו לסיטע עבור המתכננים של מערכות העתיד.²⁰ הצורך להגן על תצורה אסטרטגית בעלת עומק מינימלי ומרחב חיכוך מקסימלי בתנאים של אסימטרייה כמותית חמורה יחייב את ישראל לשמור לא רק על יכולתה להנחית בעורף אויביה מהלומות (אש) עמוקות, אלא גם על כושר תמרון סביר כדי להגן על שטחיה המצומצמים. לפיכך, גם

אם בטווח הארוך עתיד התהליך המדיני המתנהל כעת למתן את העוינות המסורתית השוררת באיזור, הרי בטווח הקצר חומרת הבעיה של ההגנה על נכסיה הלאומיים הבסיסיים של ישראל מול מתקפה משוריית תישאר - מבחינתם של המתכננים בצה"ל - קשה כשהייתה.

מקובל אומנם לחשוב כי בעקבות הסדר העולמי החדש פחתה בדרך כלל הסבירות להתפרצותו של סכסוך ברמת עצימות גבוהה, אולם תקפותה של הנחה זו בהקשר של המציאות האסטרטגית המזרח תיכונית חייבת עדיין לעמוד במבחן הזמן. כל המדינות באיזור ממשיכות לפתח ללא הרף מערכות צבאיות ענקיות, המכילות מרכיבים משוריינים ניכרים.

מאחר שהאיום הקונוונציונלי הנשקף מצד כוחות ממוכנים גדולים - כאלה המצויים ברשות מדינות ערביות קרובות ורחוקות - לא עתיד להיעלם, על המתכננים האסטרטגיים והמערכתיים של צה"ל לכוון הרמוניה בין שתי פונקציות מנוגדות: מצד אחד הם נדרשים לגלות מתינות ואורך רוח ולאפשר לפוליטיקאים את מירב הגמישות בתמרוניהם הדיפלומטיים, אך מצד שני עליהם להמציא פתרון מידי ותכליתי לכל ניסיון לתקוף את ישראל. סוגיה זו היא בבחינת סוג חדש של מתח אינטלקטואלי, שהדרגים האסטרטגיים בצה"ל כמעט לא התנסו בו בעבר.

זאת ועוד, האסימטרייה הכמותית הקיימת בין ישראל לשכנותיה, המחריפה עוד יותר בימי רגיעה בגלל שיטת המילואים שעליה בנוי צה"ל, תורמת מימד נוסף למורכבותה של הבעיה המבצעית הנובעת מהצורך לספק הגנה קונוונציונלית.

מערכות לחימה יבשתיות ממוכנות, הנהנות מעדיפות מספרית יחסית, משלבות בתפקודן שני דרגים לפחות, הפועלים במשולב בזה אחר זה במתקפה ובמגננה כאחת: הדרג החזיתי והדרג העמוק.²¹ השיטה הטובה ביותר לגבור על מערכות כאלה היא איפוא לנטרל את ההיגיון הטורי הפנימי שלהן, דהיינו לבתר את יחסי הגומלין המערכתיים בין הדרגים השונים ולשבש את יכולתה של המערכת היריבה להשיג את יעדיה האסטרטגיים.²² השגת יעד זה במגננה מחייבת את המערכת המתגוננת לרכוש יכולת לפעול סימולטנית בחזית ובעורף של המערכת התוקפת, נגד דרגיה השונים או ציוותי הכוח המערכתיים שלה.²³

קווי המתאר של מדינת ישראל מקשים מאוד על המתכננים האסטרטגיים של צה"ל

מושג המגננה ההתקפית²⁴: תפיסת התמרון המערכתי הן בצה"ל והן בצבאות מערביים ממוכנים אחרים הושפעה מסורתית מן הנוסחה הקלאוז-ביצית, שהניחה כי המגננה נעדרת כושר השמדה, ולכן המתקפה היא השיטה המבצעית היחידה שתוכל להבטיח הכרעה פוזיטיבית. במושגים ישראלים המשמעות הייתה שפריצה משורינית מסיבית ומקדימה לשטח האויב תחפה הן על העדר העומק והן על האסימטרייה הכמותית וכן תבטיח את השמדת הכוח הלוחם העיקרי של האויב. בסביבה טכנולוגית, המאפשרת למגן לנהל מערכת סימולטנית במימדים שונים של זמן ושל מרחב, אפשר לפקפק אם מתקפה ממוכנת סדורה, המכוונת להשיג מטרה בלתי מציאותית - להשמיד את צבא האויב - היא אכן השיטה האפקטיבית להבטחת שלמותה של "הנחלה לאומית"²⁵. יתר על כן, מאחר שישראל אינה שואפת לשנות את התנאים הגיאוגרפיים באיזור (על-ידי כיבוש שטחים והשמדת מערכות צבאיות), יהיה זה רק מן התבונה להימנע ממתקפה משורינית שתשחק את הכוח התוקף (כפי שקרה, למשל, לגרמנים במערכת קורסק)²⁶.

רעיון המגננה ההתקפית, המבוסס על תזמור עדין בין כוח ממוכן מרתק ומהלומות אש מערכתיות לבין כוח ממוכן אווירי, נועד להבטיח את שלמות הנכסים הלאומיים של ישראל על-ידי שיבוש ההיגיון הפנימי של המערכת היריבה.²⁷ יתר על כן, נקיטתה של גישה מעין זו מאפשרת למגן להגשים את יעדיו גם תחת אילוצים הנובעים מנחיתות מספרית בולטת.

מאחר שהתגבשותה של תפיסת המגננה ההתקפית נובעת מהשינויים המהפכניים במציאות האסטרטגית השוררת באיזור, היא מהווה ביטוי מובהק לשינוי התפיסתי שעובר על צה"ל בימינו. במילים אחרות, זו הפעם הראשונה בהיסטוריה הקצרה של החשיבה הצבאית בישראל אפשר לראות במגננה צורה של תמרון מבצעי, שיש בכוחה להשיג יעדים אסטרטגיים לאומיים.²⁸ אף על פי כן, פיתוח נוסף של התפיסה והחלתה על תחומי הדוקטרינה הטקטית, הארגון המבצעי, הטכנולוגיה והאימונים יחוללו - באופן בלתי נמנע - מהפכה בתקופה הראשונה של כל עימות צבאי עתידי.

תקופת המערכה הראשונה בעימות עתידי והמפגש המערכתי²⁹: הדינמיקה המדינית של תהליך השלום הולידה תופעה גיאואסטרטגית נוספת, העשויה לחולל מהפכה במערכות העתיד: היווצרותם של מרחבי תמרון פנויים, החוצצים בין הכוחות

הלוחמים של ישראל ושל שכנותיה הקרובות, יוצרת תנאים אשר יביאו - במקרה של סכסוך עתידי - למפגשים אופרטיביים בהיקף נרחב.

החשיבה הצבאית המקובלת במערב הניחה שמערכה צבאית מודרנית משלבת במהותה שתי מערכות יריבות, המנוגדות זו לזו באופיין הווקטורי: 1. המגננה, המאופיינת בתצורה גיאומטרית קווית ובמערך ניח, ומשקפת תמרון תגובתי המתפתח מן העורף כלפי החזית.

2. המתקפה, המאופיינת בתצורה ובהיגיון מערכתיים, טוריים, מבטאת תנופה ומתפתחת מקו המגע החזיתי לעבר עומק המערכת המגינה.³⁰ מכל מקום, מאחר שגם המגננה וגם המתקפה הקונוונציונליות מבוססות על איכותו של המיכון הטקטי, אפשר היה לחזות מראש - ובקלות יחסית - את קצב ההתפתחות של התמרון היחסי, את היקף המערכה ואת מסגרת הזמן שלה.

מכיוון שמערכה ממוכנת קונוונציונלית מתפתחת מתוך מערך ניח ומעמדה התחלית של מגע ישיר בין המערכות המתמודדות, נהנים מתכנני המערכות מתנאים קוגניטיביים יציבים בשלב התכנון.³¹ יתר על כן, מאחר שהתמרון הממוכן מתפתח בקצב מתון, קצב הגידול של האנטרופיה המבצעית בשני הצדדים היריבים יישאר מוגבל במשך כל המערכה.³²

מפגש מערכתי עתידי, לעומת זאת, יאופיין בתנועות נמרצות ביותר בשתי המערכות, שינועו במסלול של התנגשות. קצב ההתפתחות של האנטרופיה הפנימית יהיה גבוה במשך כל המערכה. המפגש המערכתי ילבש צורה לא קווית, ואולי אף יהיה חסר כל צורה - בניגוד לקרבות קונוונציונליים סדורים, שניתן להגדירם במושגים גיאומטריים ברורים בגלל ההבדל הדיכוטומי בין מגננה למתקפה.³³ ולבסוף, מאחר שבשלב הראשון של המפגש המערכתי הכוחות היריבים מופרדים זה מזה על-ידי מרחב הביניים, פריסתם המוקדמת כמעט שאינה רלוונטית לתכנון המערכתי. למתכנן המערכתי חסר איפוא בסיס התייחסות קוגניטיבית יציב, והדרך היחידה שבה יוכל לבסס את התנהגותו מבחינה הגיונית בהקשר של הכאוס המערכתי היא על-ידי ייזום "מושך מערכתי".³⁴

בעיית הסכסוך ברמת עצימות נמוכה

מאחר שהמזרח התיכון "הפרוע" מהווה קרקע דגירה טבעית לגופים פונדמנטליסטיים וקיצוניים ולארגוני טרור, לא יהיה זה מופרך להניח שצה"ל

ימצא את עצמו גם בעתיד מנהל קונפליקטים ברמת עצימות נמוכה (Low Intensity Conflicts). מדובר בקונפליקטים בעלי מאפיינים ייחודיים, שאחדים מבם מוכרים וידועים, ואחרים הם בלתי ידועים.³⁵ המאבק באתגרים הישנים, הנובעים מסכסוך ברמת עצימות נמוכה, אינו מתבטא רק בקיום הביטחון השוטף של אזרחי המדינה על-ידי דיכוי הטרור ומניעת חדירתן של ארגונים צבאיים למחצה מעבר לגבול.

התעצמותם של ארגוני הטרור בתוך מדינות האיזור מחייבת את צה"ל הן לפתח יכולת איסוף מודיעינית בטווחים ארוכים והן כושר אסטרטגי לבלום פעולות חתרניות של ארגונים כאלה או להנחית עליהם מכות מנע משתקות. זהו לוז הבעיה העתידית, הנובעת מסכסוך ברמת עצימות נמוכה. בעבר נטה צה"ל לנקוט מדיניות של הפעלת כוח יתרה מתוך חרדה לביטחונם של אזרחי ישראל. במילים אחרות, בכל פעם שנקרתה הזדמנות להלום במטרה פוטנציאלית, **תוכננה מהלומה מכנית** מבלי להקדיש תשומת לב רבה מדי לשיקולים כמו לגיטימיות מדינית או רגישות דיפלומטית. זאת ועוד, מאחר שלהנהגה הצבאית הישראלית הייתה אוריינטציה טקטית, ומאחר שהייתה לה באורח מסורתי השפעה רבה על הנהגה המדינית, הפכו דפוסי ההענשה המדינית באמצעות פעולות תגמול לעמודי התווך של האסטרטגיה הישראלית.

אלא שמנקודת ראות ישראלית מתחולל כעת שינוי קיצוני בסכסוך ברמת עצימות נמוכה, ולא רק מפני שהאיום החריף בכמות ובאיכות. הדינמיקה המדינית שהתפתחה באחרונה יוצרת מורכבויות חדשות. בעייתו של המתכנן הצבאי חדלה להיות רק הצבעה על מטרה ראויה, בחירתה של שיטת פעולה טקטית מתאימה או בחינה של היקף הנזק שנגרם בפעולה. תכנון מערכות נגד הטרור והוצאתן אל הפועל יהיו חייבים בעתיד לא רק להשיג ביטחון רב יותר לאזרחי ישראל, אלא גם לשמור על המגמה החיובית של השיח המדיני. במילים אחרות, מתכנני האסטרטגיה הישראלית ומבצעייה נקראים לגלות יצירתיות כדי להגיע ליתר תיאום בין פונקציות מנוגדות. תופעה זו כבר חוללה מהפכה בגישתו של צה"ל לבעיית הסכסוך ברמת עצימות נמוכה, כפי שאפשר ללמוד מההתפתחויות בזמן האחרון.

מאחר שהשגת מודוס ויונדי עם הרשות הפלש-תינית תישאר המגמה המרכזית במדיניותה של ישראל, אפשר להניח שמיסודה של מגמה זו למת-כונת או לדפוס מדיני מגובשים הוא רק שאלה של זמן. ההיערכות הגיאואסטרטגית של יישות מדינית חדשה כזאת מחדדת מספר רגישויות מערכתיות, שישאל טרם התנסתה בהן.

נוכחותה של יישות מדינית נוספת ממערב לירדן - לאחר צמצום עומקה של ישראל במרכז המדינה

פיוני נפגעים לאחר פיגוע ברחוב דייזנגוף. גם ללוחמה בעצימות נמוכה יש מש- מעות אסטרטגית

מערכת המושגים האסטרטגית. שנית, הכנת מפת דרכים אינטלקטואלית או דוקטרינה מבצעית מתקדמת, שתתאים לתנאים הצבאיים המתפתחים ולתפיסות האסטרטגיות הרלוונטיות. שלישית, שינוי המבנה האופרטיבי של צה"ל והנהגת איזון שונה בין המרכיבים השונים של המערכת המתמרנת, בצורה שתבטיח לא רק יישום טוב יותר של היתרון הטכנולוגי של ישראל, אלא גם ניידות מבצעית, יכולת להלום וכושר לשמר את שלמות שטחה באמצעות הגנה התקפית, מפגשים מערכתיים ומבצעים ברמת עצימות נמוכה.

הפיגוע בקו 5 בתל-אביב. הישות הפלשתינית תישאר חממה לתנועות קיצוניות

למימדים זעירים - תגרום לריקון חוסנה האסטרטגי של ישראל מכל תוכן ממשי. יתר על כן, גם אם יישות פלשתינית אוטונומית תשתף בעתיד פעולה בדיכוי הטרור - ותעשה זאת ביעילות - יש להניח שהיא תישאר חממה לצמיחתן של תנועות קיצוניות ומיליטנטיות. ולבסוף, יכולתה המיידית של יישות מעין זו להפעיל עוצבות חי"ר לא מעטות, מאומנות היטב וחמושות בנשק קל, מצביה בפני האסטרטגיה של ישראל איום מבצעי מסוג בסיסי חדש: פלישת פתע לשטחה הצר על-ידי גורם שאינו ניתן לגילוי, שיצליח לבתר את המדינה לשניים במסע של לילה

אחד. בלימתו של איום חדש זה הופכת לבעיה מערכתית חמורה ביותר עקב רגישותה האסטרטגית של ישראל. לפיכך, בניית יכולת מערכתית, שנועדה לזהות איום כזה בשלבו הראשוני ולבולמו הפכה להיות אתגר רציני לחשיבה הצבאית ולטכנולוגיה בישראל.

לסיכום, ניתן לטעון כי הצטרות של שינויים נראים לעין בתחומים שונים - כמו הסדר המדיני העולמי, המפה הגיאוגרפית באזור, האינטרסים המדיניים של ישראל ושל שכנותיה הקרובות, מבנה החברה הישראלית, סדר העדיפויות הלאומי של ישראל והפוטנציאל היחסי של הטכנולוגיה הצבאית של ישראל - יוצרת פער ניכר בין הנוסחה הצבאית המסורתית של ישראל לבין המציאות האסטרטגית הקיימת.

הגישור על פער זה, או ליתר דיוק, שיפור הכושר המערכתי של צה"ל לנצל הזדמנויות אסטרטגיות ולהתמודד עם האתגרים הצבאיים, שתציב בפניו המציאות בעתיד, מרמזים על מהפכה בשלושה תחומים: ראשית, בחינה מחודשת יסודית של כל

- tion and Future Challenges for Israeli Operational Thought", in Efraim Karsh, (ed.), **Between War and Peace - Dilemmas of Israeli Security**, London, 1996, p. 169.
12. יהושפט הרכבי, **מלחמה ואסטרטגיה**, תל-אביב, 1990, עמ' 587-588. עמנואל ולד, **קללת הכלים השבורים - דמדומי העוצמה הצבאית והמדינית הישראלית, 1967-1982**, תל-אביב, 1987, עמ' 126-131, 202-208.
13. Jacob W. Kipp, **The Russian Military and the Revolution in Military Affairs: A Case of the Oracle of Delphi or Cassandra?** Fort Leavenworth, Kansas, 1995, pp. 1-9. Eliot E. Cohen, "A Revolution in Warfare", **Foreign Affairs**, 1996, Vol. 75, No. 2, pp. 39-44, 50-54. "American Views of the Revolution in Military Affairs", **Security and Policy Studies** No. 28, The BESA Center, Bar Ilan University, Ramat Gan, Israel, 1996, pp. 3-18. Thomas J. Welch, "Some Perspective on the Revolution in Military Affairs", **Office of Net Assessment**, Office of the Secretary of Defense, Washington, DC, February 1996, pp. 1-24. The International Institute for Strategic Studies, "Is There a Revolution in Military Affairs?" **Strategic Survey 1995-1996**, London, 1996, pp. 29-40. David Jablonsky, "US Military Doctrine and the Revolution in Military Affairs", **Parameters**, 1994, No. 3, pp. 18-34. Frank J. Stech, "Sociopolitical Stresses and the RMA", **Parameters**, 1995, No. 2, pp. 47-54. James R. Fitzsimonds, "The Coming Military Revolution: Opportunities and Risks", *ibid*, pp. 30-36. Ralph Peters, "After the Revolution", *ibid*, pp. 7-14. William A. Owens, "The Emerging System of Systems", **Proceedings**, May 1995, pp. 36-39.
14. Eric J. Hobsbawm, **Industry and Empire**, New York, 1986, pp 13, 21-22. James G. Miller, **Living Systems**, New York, 1978, *passim*. Edmund O. Wilson, **Sociobiology**, Harvard University Press, 1975, *passim*. Jiri Zeman, **Theory of Reflection and Cybernetics**, Amsterdam, 1988, *passim*.
15. Schneider, *ibid*, pp. 273-276. Richard M. Swain, "The Evolution of the Army Doctrine 1973-1994", paper for the School of Advanced Military Studies, USACGSC (undated), p. 27. Jablonsky, *ibid*, pp. 20-21, 31-34.
16. I.B. Holley, "Concepts, Doctrines, Principles", in R.L. Allen (ed.), **The Operational Level of War - Its Art**, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, 1985, pp.2-8 - 2-10. D.A. Starry, (CG TRADOC), **Commander's Notes No. 3, Operational Concepts and Doctrine**, Fort Monroe, Virginia, 20 February 1979. I.V. Blauberg, V.N. Sadovsky, E.G. Yudin, -
- William E. Odom, **America's Military Revolution: Strategy and Structure After the Cold War**, Washington, American University Press, 1993, p. 47. J.J. Schneider, **The Structure of Strategic Revolutions**, Novato, California 1994, pp. 13-22. Robert L. Heilbroner, **The Future as History**, New York, 1960, pp. 193-197. Alvin and Heidi Toffler, **War and Anti-War: Survival at the Dawn of the 21st Century**, New York, 1993, p. 22.
17. אבנר יניב, **פוליטיקה ואסטרטגיה בישראל**, תל-אביב, 1994, עמ' 13, 35. יובל פורטוגלי **יחסים מולטים**, תל-אביב, 1996, עמ' 148. דוד בן-גוריון, **ייחוד וייעוד**, תל-אביב, 1971, עמ' 145; **כשישראל הולכת למלחמה**, תל-אביב, 1975, עמ' 24.
18. שמעון פרס, **המזרח התיכון החדש**, תל-אביב, 1993, עמ' 37-39, 50, 77-78.
19. יניב, שם, עמ' 19, 121, 140.
20. פורטוגלי, שם, עמ' 44-46, 142-145, 228-230.
21. W. Laqueur, **The Road to War**, 83-93, 1968. D.T. Schiller, **Baltimore**, 1968 pp. 67-74. D.T. Schiller, **Palestinenser Zwischen Terrorismus und Diplomatie**, Munich, 1982, pp. 221-233. M. Hudson "The Palestinian Resistance Movement: Its Significance in the Middle East Crisis", **Middle East Journal**, Summer 1969, pp. 227-230. B.E. O'Neill, **Armed Struggle in Palestine: A Political Military Analysis**, Boulder, Colorado, 1978, pp. 5-6.
22. יי רבין, "ההרתעה במבחן מלחמות ישראל", **ספרא וסייפא** (ביטאון האגודה הישראלית להיסטוריה צבאית), מסי' 4, (נובמבר 1981), עמ' 29. **פנקס שירות**, תל-אביב, 1979, עמ' 165-166, 173. ישראל טל, "תורת הביטחון - רקע ודינמיקה", **מערכות** 253 (1976), עמ' 7. בן-גוריון, **כשישראל הולכת למלחמה**, שם, עמ' 189. ישראל בר, **ביטחון ישראל: אתמול, היום ומחר**, תל-אביב, 1966 עמ' 266-268.
23. בן-גוריון, שם, עמ' 145, 174, 179, 193-194, 207, 213, 219, 242, 251. **כשישראל הולכת למלחמה**, שם, עמ' 24, 42, 68, 301-302. **כוחות מווינים וביטחון**, תל-אביב, 1955, עמ' 55, 78. שמעון פרס, **השלב הבא**, תל-אביב, 1965, עמ' 143, 146, 215, 13, 136, 138. **כעת מחר**, תל-אביב, 1978, עמ' 224. ל' טל, שם, עמ' 2, 8. י' אלון, **מסך החול**, עמ' 61, 64-65, 67, 72, 75-80. א' יריב, "עומק אסטרטגי - השקפה ישראלית", **מערכות** 271-270 (1979), עמ' 3-7.
24. יניב, שם, עמ' 318, 319, 342-343, 393, 394, 38, 72-75, 76-77, 151, 152, 157, 226, 316-317. ישראל טל, **ביטחון לאומי - מעטים מול רבים**, תל-אביב, 1996, עמ' 85-89, 206-211.
25. בן-גוריון, **כשישראל הולכת למלחמה**, שם, עמ' 189. אלון, **מסך החול**, שם, עמ' 66, 69. משה דיין, **אבני דרך: אוטוביוגרפיה**, תל-אביב, 1976, עמ' 243-245. ישראל טל, "ההטק בהווה ובעתיד", **מערכות** 281 (1981), עמ' 3; תורת הביטחון, שם, עמ' 2. **ביטחון לאומי**, עמ' 63-64. Ariel Levite, **Offense and Defense in Israeli Military Doctrine**, Boulder, Colorado, 1988, pp. 36-37. Y. Ben-Horin & B. Posen, **Israel's Strategic Doctrine**, Santa Monica, 1981, pp. 18-19. Shimon Naveh, "The Cult of Offensive Preemp-

- Richard Simpkin, *Race to the Swift*, London, 1985, pp. 19-23 93-115. .21
- V.K. Triandafillov, *The Nature of Operations of Modern Armies* London, 1994, pp. 115-122. .22
- M.N. Tukhachevskii, "Novye voprosy Voiny" (New questions of war), *Voенно istoricheskii zhurnal*, 1962, No. 2, pp. 73-77. G.S. Isserson, "Razvitie teorii Sovetskogo operativnogo iskusstva v 30-e gody" (The development of Soviet operational art in the 1930s), *ibid*, 1965, No. 1, pp. 39-42; No. 3, pp. 49-54. P.G. Skachko, "Odnovremennoe vo-zdeistvie na vsiu glubinu operativnogo postroeniia protivnika - vedushchaia tendentsiia teorii operativnogo iskusstva", (Simultaneous action against the entire depth of the enemy's operational structure - leading trends in the development of the theory of operational art), *Voennaia mysl*, 1985, No. 7, pp. 18-24.
- D.A. Starry, "Extending the Battlefield", *Military Review* 1981, No. 3, pp. 31-50. B.W. Rogers, "ACE Attack on Warsaw Pact Follow on Forces", *Military Technology*, 1983, No. 5, pp. 39-52.
- הרעיון של הגנה התקפית הועלה תחילה באסכולה של התיאורטיקנים המבצעיים האמריקניים בראשית שנות ה-80. במהלך גיבושה מחדש של הדוקטרינה הצבאית הסובייטית, אחרי התמוטטותה של ברית-המועצות, אימצה גם הקהילה הדוקטרינרית הרוסית את רעיון ההגנה ההתקפית, ולאחר מכן פותחה פיתוח נוסף על-ידי התיאורטיקן הצבאי לריונוב. ראה: סטארקי, לעיל, במקומות שונים; Valentin V. Larionov "Four Models of Force Counterpositioning", in Willard C. Frank & Philip S. Gillette, (eds.), *Soviet Military Doctrine from Lenin to Gorbachev, 1915-1991*, Westport, Connecticut, 1991, pp. 320-321.
- טל, *ביטחון לאומי*, שם, עמ' 56-59, 65-68. .25
- Naveh, "The Cult of Offensive Preemption", *ibid*, pp. 169-178.
- בקיץ 1943 שגה הפיקוד הגרמני העליון, כאשר תימרון בקורסק כוח לוחם טקטי במטרה לשנות את מהלכה האסטרטגי של המלחמה, אף שכל הסיכויים היו לרעתו: David M. Glantz & Jonathan M. House, *When Titans Clashed - How the Red Army Stopped Hitler*, University Press of Kansas, 1995, pp. 160-178.
- L.D. Holder, "Maneuver in Deep Battle", *Military Review*, 1982 No. 5, pp. 55, 56. F.M. von Senger und Etterlin, "New Operational Dimensions", *RUSI Journal*, 1983, No. 2, p. 11. Starry, "Extending the Battlefield", *ibid*, pp. 33, 34, 35, 39, 42. W.G. Hanne, "The Integrated Battlefield", *Military Review*, 1982, No. 6, pp. 34-44. T.A. Cardwell, "Extending the Battlefield: An Airman's Point of View", *Air University Review*, March-April, 1983, pp. 86-93. "Follow on Forces Attack: Joint Interdiction by Another Name", *Military Review*, 1986, No. 2, pp. 4-11.
- ological Problems*, Moscow, 1977, pp. 116-157. V.V. Druzhinin & D.S. Kontorov, *Concept, Algorithm, Decision*, Washington DC, 1973, pp. 29-34, 89-98. Thomas E. Kuhn, "Logic of Discovery or Psychology of Research", in I. Lakaos & A. Musgrave, (eds.), *Criticism and the Growth of Knowledge*, Cambridge University Press, 1970, pp. 1-20.
- I. Bernard Cohen, *Revolution in Science*, .18 Harvard University Press, 1985, pp. 7-47. T. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolution*, Chicago University Press, 1971, pp. XIX, 2, 3, 16, 31, 38, 51, 68, 70, 76, 149. "Second Thoughts on Paradigms", in Fredrick Suppe (ed.), *The Structure of Scientific Theories*, University of Illinois Press, Urbana, 1974, pp. 459-482.
19. ההיבטים הטכנולוגיים של המהפכה במציאות האסטרטגית נידונים במקורות הבאים: זאב בונן, "מלחמה קונוונציונלית מתוחכמת", בטכנולוגיה מתקדמת והמלחמה העתידית, מרכז ביסא למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן, נובמבר 1996, עמ' 19-30. ההיבטים התרבותיים והחברתיים של המציאות המשתנה נידונו לעומק במאמרו של סטיוארט אי כהן, "המחויבויות הצבאיות המשתנות של ישראל, 1981-1991", מחקרי ביסא על ביטחון ומדיניות, 1992, מס' 6. "מעמדי פנים בצה"ל 1991-1992: היחידה הצבאית והוויכוח הציבורי", שם, 1992, מס' 16, אפריל 1994. "עיון בצה"ל", שם, מאי 1995, מס' 20. השלכות האבי"כ על המציאות האסטרטגית המתפתחת נידונו על-ידי גירלד מי שטיינברג: "הפיקוח על החימוש ופירוק החימוש במזרח התיכון", שם, 1993, מס' 10. "תשובה ישראלית לאיום בלוחמה כימית", שם, דצמבר 1993, מס' 14. "אי-הפצה: הגיע הזמן לגישות אזוריות", שם ספטמבר 1994, מס' 18. דני שוהם, "נשק כימי במצרים ובסוריה: התפתחות ובקרת יכולת", שם, יוני 1995, מס' 21. Frank Barnaby, "Capping Israel's Nuclear Volcano" in Efraim Karsh, (ed.), *Between War and Peace: Dilemmas of Israeli Security*, London, 1996, pp. 93-111. Louis Rene Beres, "Israel's Bomb in the Basement: A Second Look", in *ibid*, pp. 112-136. Avner Yaniv, "Non-Conventional Weapons and the Future of Arab-Israeli Deterrence", in *ibid*, pp. 137-152. Efraim Karsh & Martin Navias, "Israeli Nuclear Weapons and Middle East Peace", in *ibid*, pp. 75-92. המציאות האסטרטגית מוצג על-ידי פרופ' אליהו קונובסקי, "המימד הנשכח: התפתחויות כלכליות במדינות ערב והשלכותיהן האפשריות על הסכמי השלום", מחקרי ביסא על ביטחון ומדיניות, דצמבר 1992, מס' 8; "כלכלת המזרח התיכון והסכמי השלום בין הערבים לישראל", שם, דצמבר 1995, מס' 24, עמ' 22-39. Dov S. Zakheim, "Economic Security After Settlement: The Prospect for Israel", in Efraim Karsh, (ed.) *Between War and Peace*, *ibid*, pp. 13-31. הטילים הבליסטיים נדונה על-ידי אהרון לב-דן, "ההשלכות האסטרטגיות של מלחמת המפרץ השנייה", מחקרי ביסא על ביטחון ומדיניות, יולי 1993, מס' 11.
20. טל, *ביטחון לאומי*, שם, עמ' 223-224.

